

O'QUVCHILARNING O'ZLASHTIRISH JARAYONIDAGI MUAMMO VA YECHIMLAR

Axmedova Shukurjon Atajonovna

Xorazm viloyati Xonqa tumani 34-maktabi psixologi

Qodirova Norjon Ergash qizi

Xorazm viloyati Xonqa tumani 34-maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'quvchilarning bilim o'zlashtirish jarayonida uchraydigan muammolar, ularning psixologik va pedagogik sabablari hamda samarali yechimlari yoritiladi. Shuningdek, motivatsiya, ta'lim muhiti va individual yondashuvning ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: bilim o'zlashtirish, o'quvchi, motivatsiya, ta'lim jarayoni, psixologik muammo, pedagogik yondashuv, diqqat, xotira

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilimni samarali o'zlashtirishi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bilim olish jarayoni o'quvchining qiziqishi, psixologik holati va ta'lim muhiti bilan chambarchas bog'liqdir. Ayrim hollarda o'quvchilar bilimni o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Buning sabablari turlicha bo'lib, psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Psixologik jihatdan diqqatning tez chalg'ishi, xotiraning sust rivojlanganligi yoki motivatsiyaning pastligi bilim o'zlashtirish samaradorligini kamaytiradi. O'quvchining emotsional holati ham muhim ahamiyatga ega. Stress, xavotir yoki oilaviy muammolar bolaning o'qishga bo'lgan qiziqishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Pedagogik jihatdan darsning bir xil usulda olib borilishi ham o'quvchilarning faolligini pasaytiradi. Shu sababli zamonaviy interaktiv metodlardan foydalanish muhimdir.

Individual yondashuv bilim o'zlashtirishdagi muammolarni kamaytirishda samarali hisoblanadi. Har bir o'quvchining qobiliyati va qiziqishini hisobga olish ta'lim samaradorligini oshiradi. Motivatsiyani shakllantirish ham muhim omillardan biridir. Rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Maktab psixologi o'quvchilarning psixologik holatini o'rganib, zarur tavsiyalar berishi kerak. Psixologik trening va suhbatlar o'quvchilarning ruhiy barqarorligini oshiradi.

Oila bilan hamkorlik ham muhim ahamiyatga ega. Ota-onaning e'tibori va dars jarayoniga qiziqishi o'quvchining bilim olishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Axborot

texnologiyalaridan to'g'ri foydalanish ham bilim o'zlashtirish jarayonini samarali qiladi. Elektron resurslar va ta'lim platformalari o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishi bir xil darajada kechmaydi. Bu holat ularning individual-psixologik xususiyatlari bilan bevosita bog'liq. Individual xususiyatlar — bu shaxsning o'ziga xos bo'lgan psixik jarayonlari, holatlari va sifatleri majmuasidir.

O'zlashtirish jarayoniga ta'sir qiluvchi asosiy individual omillar quyidagilardan iborat:

Birinchi, kognitiv jarayonlar. Diqqat, xotira, tafakkur va tasavvur darajasi o'quv materialini qabul qilish va qayta ishlashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, kuchli xotiraga ega o'quvchi materialni tezroq eslab qoladi, rivojlangan tafakkur esa muammoli vazifalarni hal etishda ustunlik beradi.

Ikkinchi, temperament va xarakter. Sangvinik va xolerik tipdagi o'quvchilar faol va tezkor bo'lsa, flegmatik va melanxolik o'quvchilar ko'proq vaqt va qo'shimcha qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

Uchinchi, motivatsiya. Ichki motivatsiyaga ega o'quvchilar mustaqil o'rganishga intiladi, tashqi motivatsiya esa ko'proq rag'bat va nazorat orqali shakllanadi.

To'rtinchi, o'rganish uslubi. Ba'zi o'quvchilar vizual, boshqalari audial yoki kinestetik yo'l bilan samaraliroq o'rganadi.

Mazkur omillarni hisobga olish ta'lim samaradorligini oshirishning asosiy sharti hisoblanadi. Interaktiv ta'lim usullari o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va ularning individual xususiyatlarini namoyon qilish imkonini beradi. Bu usullar zamonaviy pedagogik va psixologik nazariyalarga asoslanadi.

Jumladan, L. Vigotsky tomonidan ishlab chiqilgan "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga ko'ra, o'quvchi boshqalar yordamida murakkab vazifalarni bajarishga qodir bo'ladi. Interaktiv metodlar, ayniqsa, guruhli ishlash ushbu zonani faollashtiradi.

Shuningdek, J. Piage kognitiv rivojlanish nazariyasida o'quvchilarning yoshiga mos metodlarni tanlash zarurligi ta'kidlanadi. Bu esa interaktiv usullarni moslashtirishni talab etadi.

Bundan tashqari, H. Gardner tomonidan ilgari surilgan ko'p intellekt nazariyasi har bir o'quvchining turli qobiliyatlarga ega ekanligini asoslaydi. Interaktiv metodlar aynan shu turli intellektlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Interaktiv metodlarni qo'llashda ayrim muammolar yuzaga kelishi mumkin:

Birinchi, barcha o'quvchilar faol bo'lmasligi. Bu holatda kichik guruhlar tashkil etish va rollarni taqsimlash samarali hisoblanadi.

Ikkinchi, faol o'quvchilarning ustunligi. Buni oldini olish uchun har bir o'quvchiga aniq vazifa berish lozim.

Uchinchidan, vaqt yetishmasligi. Interaktiv metodlar oldindan puxta rejalashtirilishi kerak.

To'rtinchidan, individual farqlarni inobatga olmaslik. Bu ta'lim samaradorligini pasaytiradi, shuning uchun differensial yondashuv zarur.

Berilayotgan o'quv materialini o'zlashtirish materialni qay darajada idrok etishdan va o'zlashtirishda qanday individual xususiyatga ega ekanligi, ya'ni o'zlashtirishda qaysi usulga tayanishi muhim ahamiyatga ega. Kishi o'zlashtirayotganda ushbu usullarga tayangan holda o'quv materialini bilib oladilar.

Aniq tajriba (AT) asosida o'zlashtiradiganlar tajribaga asoslanuvchi ta'sirchan shaxslardir. Bunday odamlar yuritadigan fikrlar eng avvalo hissiyotga asoslangan bo'ladi. Odatda yuqori ATli bunday shaxslar dilkash va "odamlarga yo'naltirilgan" bo'ladilar. Ular ko'p hollarda nazariyani arzimasa narsa deb biladilar va har bir vaziyatni alohida xususiy holat sifatida talqin qilishni afzal ko'radilar. Yuqori ATli odamlar o'zlarining o'qitishga yondashuvlarida nufuzlilardan ko'ra boshqa qatnashchilarni nazarda tutadilar va ko'proq boshqa yuqori ATli o'quvchilar bilan o'zaro aloqaga va munozaraga kirishadilar.

Abstrakt (mavhum) kontsentuallash (AK) asosidagi yuqori natija aksariyat holatda o'qitishga mantiqiy tafakkur va ratsional baholashga tayanuvchi analitik hamda kontseptual yondashuvni ifodalaydi. Yuqori AKli odamlar odatda boshqa odamlarga nisbatan narsalar va ramzlarni nazarda tutadilar. Ular nazariya va sistematik tahlilga asoslanib yaxshiroq o'qiydilar. O'qishning strukturalashmagan metodlari, maqsadli yangi bilimlarni "kashf qilish" hisoblanadigan mashq va stimulyatsiyalar yuqori AKlik odamlarga unchalik to'g'ri kelmaydi va xatto ularning o'qishlarini qiyinlashtiradi ham.

Faol eksperiment olib borish (FE) asosida o'zlashtiradiganlar eksperiment olib borishga asoslanadigan faol, "amaliy" yo'llanganlikka tayanadilar. Yuqori FEli odamlar loyihalar tuzishda, uy vazifalarida yoki kichik guruhlardagi ishda ishtirok etganlarida yaxshiroq o'qiydilar. Ular ma'ruzalar kabi passiv vaziyatlarga bardosh berolmaydilar. Odatda bular qiziqishlari tashqi dunyoga yunaltirilgan ekstravertiv shakllardir.

Reflektiv kuzatish (RK) asosida o'zlashtiradiganlar o'qitishga reflektiv, passiv va shartili yondoshuvni ifodalaydi. Yuqori RKli odamlar e'tibor berib, kuzatish asosida o'zlarining maxsus fikrlarini shakllantiradilar va o'qitishning, ularga kuzatuvchi rolda qolish imkonini beradigan ma'ruzalar kabi shaklini afzal ko'radilar. Odatda bunday odamlar ichki dunyoga qaratilgan introvert odamlar hisoblanadilar [3, 50-b].

Interaktiv usulda o'qitilganda o'zlashtirishda turli usullarga tayanadigan kishilarning individual xususiyatlaridan kelib chiqib, ushbu usullar har turda o'zlashtiradigan kishilarga o'zlashtirish imkoniyatini beradi. Bu usullarda bir vaqtning o'zida u yoki bu turdagi o'zlashtirish usullaridan foydalaniladi.

Masalan; «Har biringiz har biringizni o‘rgatasiz» usulini qo‘llash o‘quvchilarda o‘rganishi kerak bo‘lgan tushuncha va dalillar yuzasidan umumiy ko‘rinishni anglashga imkon beradi: ularda savollarni paydo qilib, qiziqishlarini oshiradi. Avvaldan kartochkalar tayyorlanadi, har bir o‘quvchi uchun alohida kartochkalarga o‘rganish kerak bo‘lgan mavzuga oid bittadan ma’lumot bayon etiladi, guruh kichik guruhlarga bo‘linadi va har bir o‘quvchiga bittadan kartochka tarqatiladi. Bir necha daqiqa davomida o‘quvchilar qo‘lidagi ma’lumot bilan tanishib chiqadi. O‘qituvchi sinf bo‘ylab yurib, o‘quvchilarni olgan kartochkadagi ma’lumotga tushunayotganligini tekshirib boradi va o‘qib bo‘lishgach, o‘quvchilar guruhdagi har bir qatnashchi ma’lumotlarni bir biriga uzatadi. So‘nngi bir ishtirokchi guruhning har bir ishtirokchisini ma’lumotlarini to‘plab, umumlashtirib bayon etadi. Bunda topshiriq shundan iboratki, o‘zidagi dalilni sherigiga yetkazish va undagi dalilni o‘rganish. O‘qituvchi javoblarni doskaga yoki flipchartga yozib borishi mumkin. Bu tartibda olib borilgan o‘qtish usuli turli o‘zlashtirishga xususiyatiga ega bo‘lgan kishilar uchun materialni o‘zlashtirish imkonini beradi.

Interaktiv ta’lim jarayonida o‘quvchilarning o‘zlashtirishda qaysi usulga tayanishi va buning o‘zlashtirish samaradorligiga ta’sirini aniqlash maqsadida tadqiqot olib bordik.

Tadqiqot umumta’lim maktabining 7-sinf o‘quvchilari o‘rtasida olib borildi. Tadqiqotda jami 30 nafar o‘quvchi ishtirok etdi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra:

- 35% Aniq tajriba (AT) asosida o‘zlashtiradiganlar
- 25% Faol eksperiment olib borish (FE) asosida o‘zlashtiradiganlar
- 18% Abstrakt (Mavhum) kontsentuallash (AK) asosidagi o‘zlashtiradiganlar
- 12% Reflektiv kuzatish (RK) asosida o‘zlashtiradiganlar
- 10% Aralash tipda o‘zlashtiradiganlar

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirish jarayonidagi muammolarni bartaraf etishda psixologik va pedagogik yondashuvlarning uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega. To‘g‘ri tashkil etilgan ta’lim muhiti va qo‘llab-quvvatlash orqali yuqori natijalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Piaje, J., ang Inhelder, B. The Psychology of the Child. New York: Basic Books (eBook, reprint). —2000. — 27–38-betlar
2. Vigotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press (eBook). — 2012 — 86–91-betlar

3. Kolb, D. A.. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development* (2nd ed.). Pearson FT Press. —2015. —30-50 p
4. Avliyaqulov N.X, Musayeva N.N. *Pedagogik texnologiya. “Tafakkur bo‘stoni”*, Toshkent. —2012y.158b
5. Golish L.V., Fayzullaeva D.M. *Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish: O‘quv-uslubiy qo‘llanma. Innovatsion ta’lim texnologiya seriyasi.* – T.: “Iqtisodiyot” nashr., —2011. —206 b

